

УДК: 347.44

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.27>

ДОГОВІР ПІДРЯДУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС

Коваленко І.А.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного та публічного права
Київського Національного університету технологій та дизайну
ORCID: 0000-0001-7595-777X
e-mail: ilchenkoin@ukr.net*

Коваленко І.А. Договір підряду за законодавством України та законодавством ЄС.

Об'єктом даної статті є суспільні відносини, які виникають у процесі дослідження цивільно-правових відносин у сфері надання послуг за договором, та договором підряду. А предметом дослідження є порівняльна характеристика договору підряду за законодавством України та законодавством країн ЄС.

У 60-х роках минулого століття у вітчизняному будівництві та будівництві зарубіжних країн почали розрізняти договори про надання послуг і договори про виконання робіт. Підставою для розмежування цих договорів є те, що зобов'язання виконати роботи та зобов'язання надати послуги опосередковує господарські відносини щодо надання послуг, але послуги мають подвійну природу (матеріальну та нематеріальну), що зумовило різницю в їх правове регулювання.

Договір надання послуг відноситься до найдавніших інститутів приватного права, витоки якого можна знайти ще в римському праві. У класичному римському праві виявляються детально розроблені договірні конструкції, що опосередковують процес надання послуг. Разом із тим необхідно відзначити, що в римському праві було відсутнє розгорнуте визначення їх поняття.

У римському праві під договором про надання послуг розуміється група договорів, за якими одна сторона зобов'язується надати певні послуги на користь іншої сторони (орендодавця), а орендодавець – сплатити встановлену плату за ці послуги.

Ймовірно, спочатку договір про надання послуг не був особливим видом договору, а тому не мав усталеної договірної структури. Тільки з розвитком товарообігу і цивілізованого мислення договір про надання послуг підводиться під одну зі сформованих структур.

Розгляд особливостей правового регулювання договорів підряду та підряду за цивільним законодавством України та зарубіжних країн є не тільки цікавим, але й актуальним. Актуальність даної теми полягає в тому, що однією з основних тенденцій розвитку економіки сучасності є стрімке зростання сфери послуг, яка охоплює широкий спектр діяльності, спрямованої на задоволення особистих потреб населення та потреби виробництва, а також потреби суспільства в цілому: від торгівлі, транспорту та фінансування до страхування, посередництва та консалтингу. Методологічну основу складають загальнонауковий метод пізнання правової дійсності, а також наступні методи: порівняльно-правовий, структурно-функціональний; методи аналізу документів, синтезу.

Ключові слова: договір підряду, надання послуг, господарські відносини, підрядник, будівельні контракти, підрядні роботи, замовник.

Kovalenko I.A. Subcontract under the legislation of Ukraine and the legislation of the EU.

The object of this article is social relations that arise in the process of researching civil-law relations in the field of providing services under a contract and a subcontract. And the subject of the study is the comparative characteristics of the contract under the legislation of Ukraine and the legislation of the EU countries.

In the 60s of the last century, contracts for the provision of services and contracts for the performance of works began to be distinguished in domestic construction and in the construction of foreign countries. The basis for distinguishing between these contracts is that the obligation to perform work and the obligation to

provide services mediates economic relations regarding the provision of services, but the services have a dual nature (material and immaterial), which led to the difference in their legal regulation.

The contract for the provision of services is one of the oldest institutions of private law, the origins of which can be found in Roman law. In classical Roman law, there are detailed contractual structures that mediate the process of providing services. At the same time, it should be noted that there was no detailed definition of their concept in Roman law.

In Roman law, a contract for the provision of services is understood as a group of contracts under which one party undertakes to provide certain services for the benefit of another party (the lessor), and the lessor – to pay a set fee for these services.

Probably, initially, the contract for the provision of services was not a special type of contract, and therefore did not have an established contractual structure. Only with the development of trade and civilized thinking, the contract for the provision of services is brought under one of the established structures.

Consideration of the peculiarities of the legal regulation of subcontracting and subcontracting under the civil legislation of Ukraine and foreign countries is not only interesting, but also relevant. The relevance of this topic lies in the fact that one of the main trends in the development of the modern economy is the rapid growth of the service sector, which covers a wide range of activities aimed at meeting the personal needs of the population and the needs of production, as well as the needs of society as a whole: from trade, transport and financing to insurance, mediation and consulting. The methodological basis consists of the general scientific method of learning legal reality, as well as the following methods: comparative-legal, structural-functional; methods of document analysis, synthesis.

A subcontract is a civil law contract under which one party (the contractor) undertakes at its own risk to perform certain work on behalf of the other party (the customer), and the customer undertakes to accept and pay for the work performed.

Key words: contract, provision of services, economic relations, contractor, construction contracts, contract works, customer.

Метою роботи є проведення порівняльної характеристики договору підряду за законодавством України та законодавством ЄС.

Стан опрацювання проблеми. Дослідженням даної теми займалися такі науковці: В.С. Белих, А.М. Басовська, А.Б. Гриняк, Ю.М. Жорнокуй, О.Г. Турченко та інші.

Постановка проблеми. Договір підряду за законодавством України – це цивільно-правовий договір, за яким одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. У договорі підряду визначається ціна роботи або способи її визначення. Ціна у договорі підряду може бути визначена у кошторисі.

Співвідносивши положення про договір підряду національного законодавства з законодавством ЄС маємо наступне.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 837 ЦК України за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданнями другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти й оплатити виконану роботу[1].

Наведене в постановці проблеми визначення договору підряду дає підстави виділити дві істотні ознаки цього типу договорів про виконання робіт. Поперше, договір підряду укладається на виготовлення або переробку речі (обробку, ремонт тощо) або на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові. Передаючи замовникові річ, виготовлену за договором підряду, підрядник передає і права на неї. Це, як зазначає В. Луць, дає змогу відрізнити договори підряду від договорів про надання послуг, за якими послуга не виступає у вигляді певного об'єктивованого результату, а надається у процесі діяльності послугодавача (наприклад, при перевезенні вантажу, зберіганні майна тощо). Подруге, спільною для підрядних договорів ознакою є несення підрядником ризику випадкової втрати предмета підряду або неможливості закінчення роботи [2, с. 142]. Ризик підрядника полягає у тому, що коли предмет договору підряду до здачі його замовникові був випадково знищений або закінчення роботи стало неможливим без вини сторін, підрядник не має права вимагати плати за виконану роботу (п. 1 ч. 1 ст. 855 ЦК України).

У главі 61 ЦК, яка стосується підрядних договорів, як і в інших главах щодо договорів, основний зміст статей зводиться до встановлення того, хто й як укладає договір, які права й обов'язки сторін, які правові наслідки виникатимуть при порушенні умов договору. Іншими словами, переважна більшість

норм договірних відносин стосується саме суб'єктного складу правовідношення, тобто контрагентів за договором.

У загальних положеннях про підряд відсутні обмеження щодо суб'єктного складу відносин із виконання робіт. Суб'єктами (сторонами) у договорі підряду є підрядник і замовник; ними можуть виступати як юридичні, так і фізичні особи, зокрема фізичні особипідприємці. Підрядником визнається особа, яка бере на себе обов'язок виконати замовлену роботу, а замовником – особа, яка замовляє виконання певної роботи та взяла на себе обов'язок прийняти й оплатити її результат.

Договірні відносини з виконання робіт формуються за схемою прямого договору між замовником і підрядником або за конструкцією генерального підряду. Наприклад, будівельна фірма для виконання певних робіт, що потребують спеціальних знань, навичок, специфічної техніки, залучає різного роду спеціалізовані організації (виконання проектних, пошукових робіт тощо). Ця норма має особливе значення для договору будівельного підряду, договору підряду на проектні та пошукові роботи. Особисте ж виконання робіт, як правило, притаманне побутовому підряду.

Найбільш елементарна схема договірних зв'язків у підрядних відносинах за участю третіх осіб передбачає, що замовник укладає договір із підрядником, який у цьому випадку іменується генеральним підрядником, а останній укладає договір (договори) із третьою особою (третьми особами) – субпідрядником (субпідрядниками). За цією схемою генеральний підрядник виступає одночасно боржником і кредитором у відносинах із замовником та субпідрядником. У цьому випадку він відповідає перед субпідрядником за дії замовника, а перед замовником – за дії субпідрядника.

Слід зазначити, що на практиці застосовуються і більш ускладнені схеми підрядних відносин, які не врегульовані вітчизняним законодавством, але, на нашу думку, і не суперечать йому. Так, генеральний підрядник може укласти договір із замовником лише на виконання визначеної частини робіт, а замовник, обов'язково за згодою генерального підрядника, може вступати у договірні відносини з іншими виконавцями. Іншими словами, система генерального договору може існувати одночасно із системою прямих договорів. Відрізняються такі системи тим, що генеральний підрядник, як правило, виступає фактичним виконавцем робіт [3].

Незважаючи на відсутність законодавчого дозволу замовнику за згодою генерального підрядника за паралельним договором підряду залучати інших підрядників для виконання специфічних робіт, які генпідрядник виконати самостійно не спроможний, вважаємо, що, керуючись ст. 6 ЦК, сторони можуть передбачити таку умову в договірному порядку, оскільки вона, в принципі, не суперечить чинному законодавству.

Умова про предмет договору підряду, безумовно, була і залишається істотною. Предметом договору підряду є індивідуалізований результат праці підрядника, який набуває тієї чи іншої матеріалізованої форми через перероблення, відновлення та навіть споживання чи знищення речей виробничого, споживчого, науковокультурного призначення. У науковій літературі виділяють три підходи до питання про предмет договору підряду:

- предметом договору підряду є результат, який має бути досягнутий у процесі виконання роботи;
- предметом договору підряду є робота з досягненням результату;
- предметом договору підряду є і робота, і її результат.

На нашу думку, предметом договору підряду слід визнавати такий юридичний наслідок (результат робіт), як явище навколишнього світу, що виступає як істотна умова договору, права і/або обов'язки щодо якого передаються за договором, на який спрямована узгоджена воля сторін.

Умова щодо предмету договору підряду уточнюється ціною виконуваної роботи. Поперше, ціна може бути визначена в тексті договору. Подруге, спосіб визначення ціни може вказуватись у самому договорі. Потретьє, ціна у договорі підряду може бути визначена у кошторисі, який містить поетапний перелік затрат на виконання робіт, є додатком до договору та його невід'ємною частиною. За відсутності цих умов ціну може встановити суд на основі звичайно застосовуваних за аналогічні роботи цін із урахуванням необхідних витрат, визначених сторонами. Такі правила поширюються також на субпідрядні відносини стосовно розрахунків між генеральним підрядником і субпідрядником [4, с. 276].

Слід зазначити, що держава в особі своїх органів відмовилася від надмірної уваги до порядку формування цін у підрядних відносинах. Так, відповідно до наказу Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 29.09.2000 р. втратили чинність правила формування договірних цін та їх уточнення в процесі будівництва від 09.09.1998 р.

Ціна договору підряду може бути як чітко визначеною (твердою), відступ від якої заборонений, так і приблизною. У випадках встановлення наперед визначеної (твердої) ціни договору її коригування чи відступ від неї можливий лише за погодженням сторін. У випадку підвищення підрядником твердої ціни всі пов'язані з таким підвищенням витрати несе підрядник. Встановлення приблизної ціни договору дає змогу сторонам у подальшому коригувати та змінювати її у бік як збільшення, так і зменшення. Приблизна ціна встановлюється у випадках, коли у зв'язку із невизначеністю витрат та інших обставин (кон'юнктури ринку тощо) наперед її встановити неможливо. При виконанні надто складних підрядних робіт, які, безумовно, є і дорогими, може складатися кошторис.

Законодавче визначення кошторису наведено у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві» від 01.08.2005 р. № 668. Відповідно до п. 3 зазначеної постанови, кошторис – це зведені витрати, зведені кошторисні розрахунки, об'єктні та локальні кошторисні розрахунки, об'єктні та локальні кошториси, кошториси на окремі види робіт, кошториси на проектні та пошукові роботи, інші розрахунки витрат на будівництво, складені за встановленою формою, на основі яких визначається кошторисна вартість будівництва і договірна ціна. Таким чином, кошторис є формою визначення ціни договору підряду.

Розглянемо ситуацію, за якою кошторис складається та подається на затвердження підряднику замовником. У такому випадку невідомо чи вважатиметься він частиною до договору підряду. Відповідь одна – вважатиметься. У коментарі до ЦК України зазначається, що, незважаючи на нормативну неврегульованість, кошторис, який складається замовником, також узгоджується із підрядником, а після узгодження у вигляді додатка стає частиною договору. Виняток можливий у випадках, передбачених договором підряду, коли замовник надає підряднику всі потрібні для роботи матеріали, устаткування й інше за власний рахунок, у зв'язку з чим їх вартість для підрядника не має значення, а у сторін відсутня потреба складання кошторису на придбання матеріалів [5, с. 263].

Наступною умовою договору підряду є строк його виконання, яким визначається момент завершення підрядних робіт і здачі їх результатів замовникові. Строк у цивільних правовідносинах розуміється як момент виникнення чи припинення правовідносин; як одна з умов, що визначає його зміст; як критерій правомірності поведінки учасників правовідносин із точки зору його своєчасності.

Так, відповідно до ст. 251 ЦК строком є певний період у часі, із впливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення [1]. У той самий час законодавець відмежовує строк від терміна, під яким розуміється певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення.

Категорія «розумних строків» відноситься до оціночних понять, тобто, як зазначається у коментарі до ЦК України, тих понять, що передають у нормах права приписи, в яких закріплюються найзагальніші ознаки, властивості, якості, зв'язки та відношення різних предметів, явищ, дій, процесів, які законодавцем детально не роз'яснюються. При цьому передбачається, щоб таке поняття конкретизувалося шляхом оцінки в процесі застосування права та дозволяло здійснювати в межах загальної норми індивідуальну регламентацію певних правовідносин. Критеріями оцінки «розумних строків» виступають інші поняття – суть зобов'язання, характер та обсяги підрядних робіт, звичай ділового обороту [6, с. 3]. Таким чином, питання про те, який саме строк вважається розумним, виникає, як правило, при спорі між сторонами договору, а його вирішення здійснюється органом, який вирішує спір (як правило, судом).

Невиконання роботи в обумовлений строк, як і неприйняття замовником виконаної роботи в строк, є порушенням зобов'язання. Згідно із ЦК України замовник повинен прийняти роботу, виконану підрядником відповідно до договору підряду, оглянути її і в разі виявлення допущених у роботі відступів від умов договору або інших недоліків негайно заявити про них підрядникові (ст. 853).

На сьогодні, коли наша держава орієнтована на європейську економіку, договір підряду набуває широкого значення і є основним засобом організації відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, та виступає формою та засобом організації правових зв'язків.

Договір підряду регулює широке коло робіт які виконуються в різних сферах. Одними з найбільш розроблених, «класичних» напрямків підряду є будівельні роботи, які перебувають у спорудженні різних будівель та споруд. У сучасній зарубіжній практиці будівництва виробничих об'єктів особливе місце займають договори про будівництво «під ключ», які передбачають будівництво повністю готового до експлуатації об'єкта.

У юридичній літературі радянського періоду, присвяченій цивільному праву зарубіжних країн, зазначалося, що «законодавство капіталістичних країн погано регламентує відносини, які виникають з договору будівельного підряду [7, с. 123]. Зазначені відносини віддані на відкуп учасникам будівельної промисловості та регулюються переважно формулярним правом. При цьому формулярне право не є правом у власному розумінні слова, але відіграє істотну роль у регулюванні договірних відносин, пов'язаних з будівництвом, оскільки воно узагальнює договірну та судову практику у цій галузі [8]. Зазначене характерно як країн загального права, так і країн романогерманського права.

Особливий інтерес викликає підхід регулювання договірних відносин, зокрема у сфері договору будівельного підряду, країн англосаксонської правової сім'ї, який формувався переважно під впливом судового прецеденту. Яскравим представником англо-саксонської правової сім'ї є Англія, в якій, незважаючи на превалююче становище судового прецеденту, було прийнято низку нормативних актів з найбільш значущих питань договірної права: Закон про надання житлових грантів, будівництво та відновлення 1996 року, Схема для будівельних контрактів Англії та Уельса 1998 р., схема для будівельних контрактів Шотландії [9, с. 123].

У контексті підходу до регулювання відносин з договору будівельного підряду, найбільший інтерес являє Закон «Про надання житлових грантів, будівництво та відновлення» 1996 року, що застосовується до правовідносин з договору будівельного підряду, що виникли лише після набуття чинності закону на території Англії, Шотландії та Уельсу.

Закон «Про надання житлових грантів, будівництво та відновлення» 1996 року визначає загальні положення будівельного контракту, зокрема, у ньому містяться визначення будівельного контракту, перелік робіт, що належать до будівельних робіт, імперативні вимоги до форми будівельного контракту, способи досудового врегулювання спору між сторонами договору, і навіть порядок здійснення платежів. При цьому «англійський законодавець, очевидно, не ставив собі за мету вирішити питання загального (принципового) характеру, а швидше навпаки, діяв «з огляду» на commonlaw, і «підлаштувався» під прецедентне право.

У країнах романо-германської правової сім'ї підхід регулювання договору будівельного підряду, через свою специфіку, вираженої як превалюючого становища закону (нормативного правового акта) над судовим прецедентом, значно відрізняється від підходу країн англосаксонської правової сім'ї.

У деяких країнах романо-німецької правової сім'ї, наприклад, у Німеччині відсутній окремий закон або розділ уніфікованого Цивільного кодексу, який був би цілком присвячений договору будівельного підряду. У Німеччині норми, що регулюють відносини, що випливають із договору будівельного підряду, містяться у підрозділі 1 розділу 9 «Договір підряду та подібні договори» Цивільного уложення Німеччини.

Серед особливостей Цивільного уложення Німеччини, у частині регулювання договору будівельного підряду, можна виділити такі:

- Можливість застосування для виконання будівельних робіт забезпечувальної іпотеки (§ 648);
- Можливість забезпечення реалізації права підрядника на винагороду.

Суть забезпечення реалізації права підрядника на винагороду зводиться до наступного: сторони договору будівельного підряду можуть передбачити у договорі забезпечення, сторони договору самостійно визначають терміни надання забезпечення, у своїй розмір забезпечення визначається розміром винагороди. При цьому з метою припинення зловживання з боку недобросовісних замовників у разі порушення замовником термінів надання забезпечення законодавець наділив підрядника правом розірвати договір будівельного підряду в односторонньому порядку, попередньо повідомивши про це замовника (§ 648a) [6, с. 5].

Проведений аналіз підходів до регулювання правовідносин, що випливають із договору будівельного підряду у різних країнах, дозволив встановити, що підхід держав до нормативного закріплення норм, що регулюють відносини з договору будівельного підряду, дуже різноманітний.

Разом з тим, у країнах однієї правової сім'ї простежується наявність схожого підходу до визначення поняття, форми та суттєвих умов договору будівельного підряду, наприклад, у країнах романо-німецької правової сім'ї, за рідкісним винятком, в уніфікованих кодексах містяться загальні положення, що регулюють правовідносини, що випливають з договору будівельного підряду, у країнах англосаксонської правової сім'ї істотний внесок у правове регулювання договору будівельного підряду зробила судова практика.

Висновки. Таким чином, провівши дослідження, можна зробити висновок, що ринок послуг сьогодні – один із найбільш розвинутих секторів економіки: діяльність із надання послуг сприяє задово-

ленню соціальних, побутових, духовних людських потреб. Послуги, проникаючи в тій чи іншій формі в усі галузі діяльності людини, в даний час набули гідну споживчу оцінку і отримали своє закріплення в цивільних кодексах Франції, Німеччини; в німецьку торговому, цивільному уложеннях; у цивільних кодексах, що діють в окремих штатах (Луїзіана, Каліфорнія); в Єдиному торговому кодексі США та, зокрема, в Законі Великої Британії «Про поставку товарів і надання послуг».

Виконана робота має відповідати якості, визначеній у договорі підяду, або вимогам, що звичайно ставляться, на момент передавання її замовникові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. – № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. 356 с.
2. Луць В.В. *Контракти у підприємницькій діяльності*. К., 2001. 500 с.
3. Янишен В.П. До питання розмежування договорів підяду та договорів про надання послуг. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_15.
4. Турченко О.Г. Договори про надання послуг у цивільному праві зарубіжних країн. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 108–111.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Х., 2008. 370 с.
6. Гриняк А.Б. Договірне регулювання підрядних відносин у підприємницькій діяльності. *Цивільне право*. 2015. № 9. С. 3–6.
7. Міжнародне право: Підручник. / Відп. ред. Ю.М. Колосов, В.І. Ковалів. К.: Міжнар. відносини, 1995. 608 с.
8. Голубева Н.Ю. Свобода договору як принцип цивільного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С. 65–70.
9. Белих В.С. *Договірне право в Англії: порівняльно-правове дослідження*. Київ, 2017. 206 с.